

Листа на факти: Преголема застапеност на децата Роми во специјалното образование во Македонија

Веќе десет години, Европскиот центар за правата на Ромите (ЕЦПР) врши мониторинг на пристапот до образование меѓу Ромите во Македонија. Во 2011 година, ЕЦПР утврди дека децата Роми претставуваат повеќе од 46% од учениците во одреден број специјални училишта и специјални класови што беа предмет на активностите за мониторинг, каде соодветното учество на Ромите изнесуваше 42,5% во специјалните училишта и 52% во специјалните класови воспоставени во рамките на редовните училишта. Според последниот попис, Ромите учествуваат со само 2,66% во вкупното население во Македонија, или околу 9,8% според некои проценки. Ова укажува на значително голема застапеност на децата Роми во специјалното образование коешто е наменето за деца со интелектуални пречки во развојот.

Со цел подобро и подетално да ја разберат оваа појава, во првата половина на 2012 година ЕЦПР и Националниот ромски центар (НРЦ) спроведоа анкета во сите градови ширум Македонија каде постои специјално образование. Анкетата беше спроведена на примерок од 219 ромски семејства со вкупно 252 деца запишани во специјални училишта и класови за деца со посебни потреби во рамките на редовните училишта. Резултатите од оваа анкета отвораат простор за посебна загриженост.

Резултати од анкетата

Македонските закони пропишуваат дека распоредувањето во специјално образование може да се случи само откако едно дете е категоризирано како дете со посебни потреби од страна на посебно воспоставена комисија за категоризација. Од вкупниот број деца вклучени во примерокот од истражувањето, 132 деца Роми биле директно запишани во специјално образование и 120 деца Роми биле префрлени од редовните класови во специјално образование. Од вкупниот број интервјуирани родители чии деца се запишани во редовните класови во училиштата:

- 58,3% изјавиле дека училишното раководство никогаш не ги контактирало за да дискутира со нив за тоа како да се справат со проблемите што нивните деца ги имаат на училиште;
- 76,3% изјавиле дека редовните училишта не нудат дополнителна образовна поддршка со цел да му овозможат на детето да продолжи да посетува редовно образование.

Седумдесет проценти од интервјуираните родители чии деца посетуваат специјално образование изјавиле дека нивните деца не посетувале претшколско образование.

Мала свест меѓу родителите Роми за разликата меѓу специјалното образование и редовното образование

Анкетата укажува на фактот дека голем дел од родителите Роми чии деца посетуваат специјално образование не ја разбираат природата на образованието што се обезбедува за нивните деца.

- 38,6% од родителите Роми одговориле дека тие не знаат што е специјално училиште; и
- 45,3% од родителите Роми одговориле дека тие не ја знаат разликата меѓу специјалното образование и образованието што се обезбедува во редовни училишта.

Кај родителите Роми кои изјавиле дека ја знаат разликата меѓу специјалното образование и редовното образование, главните разлики што беа посочени вклучуваат: 1. специјалното образование е наменето за деца со посебни потреби; 2. наставната програма во специјалното образование е многу полесна за совладување; и 3. децата кои завршуваат специјално образование имаат предност кога бараат вработување во Македонија.

Категоризација и распоредување во специјално образование

На прашањето кој препорачал нивните деца да бидат испратени на тестирање за распоредување во специјално образование:

- во 68,5% од случаите препораката била дадена од страна на раководен службеник во училиштето, експерт за образование, лекар или од центарот за социјални работи;
- во 29% од случаите, тоа било иницирано од страна на родителите;
- во 2,5% од случаите, тоа било иницирано по препорака од страна на НВО, пријател или сосед.

Како такви, во 97,5% од случаите родителите не се спротивставиле на препораката нивното дете да го испратат на тестирање.

Резултатите од анкетата укажуваат на проблеми во постапката за категоризација:

- на 46,9% од родителите не им било кажано која е целта на тестирањето;
- на 38,5% од родителите не им било кажано дека тие имаат право да бидат присутни кога нивното дете се тестира;
- 54,4% од родителите не потпишале никаков документ за време на или по тестирањето;
- 46,8% од родителите не знаеле каква дијагноза била утврдена за нивното дете откако тоа било тестирано;
- на 31,0% од родителите не им биле дадени на увид резултатите од тестот.

Способност на родителите да донесат здрава одлука за образованието на нивните деца

Способноста на родителите да го направат вистинскиот избор кога станува збор за образованието на нивните деца е условена од имањето пристап до целосни информации за можностите што се на располагање. Резултатите од анкетата покажуваат дека ова ни оддалеку не е случај меѓу родителите Роми чии деца посетуваат специјално образование во Македонија. Дополнително на фактот дека тие добиваат малку или воопшто не добиваат информации за целта на тестирањето на нивните деца:

- во 78,9% од случаите, на родителите не им било кажано дека тие можат да ја оспорат препораката за распоредување во специјално образование;
- во 67,6% од случаите, родителите изјавиле дека не им било кажано дека посетувањето специјално образование сериозно ќе ја ограничи можноста на нивните деца да се запишат во високо образование или да добијат пристап до вработување.

На прашањето зошто тие се согласиле да ги испратат своите деца во специјално образование:

- 23% од родителите навеле дека така им било кажано од училишното раководство и од комисијата за категоризација;
- 24% од родителите навеле дека тоа го направиле бидејќи сметале дека наставната програма во специјалното образование е многу полесна за совладување;
- 21% од родителите навеле дека тие сметале дека така нивните деца ќе имаат поголема шанса да најдат работа поради специјалните потреби;
- 18 % од родителите навеле дека тоа го направиле бидејќи нивните деца би добиле бесплатни учебници, ужинка и други бенефиции;
- 5,5% од родителите навеле дека тоа го направиле бидејќи сметале дека специјалните училишта овозможуваат побезбедна средина или бидејќи многу деца Роми од нивната средина одат во специјалното училиште.

Дури и во отсуство на информации за разликите меѓу специјалното и редовното образование и непознавање на идните ограничувања што ги наметнува специјалното образование, 36,5% од родителите Роми одговориле дека тие претпочитаат нивните деца да посетуваат редовно училиште.

Ре-категоризација и реинтеграција во редовното образование

Веројатноста дека развојот на децата ќе биде доволно следен во поглед на нивна ре-категоризација и реинтеграција од специјалното во редовното образование е под негативно влијание на несоодветните информации што им се ставени на располагање на родителите.

- 58,3% од испитаниците изјавиле дека тие никогаш не биле информирани дека имаат право да побараат повторно тестирање и реинтеграција на нивните деца во редовното образование;
- 69,6% од родителите одговориле дека по иницијалната категоризација нивните деца никогаш не биле повторно тестирани.

Перцепција за дискриминацијата на децата Роми во однос на пристапот до образование

На прашањето дали сметаат дека распоредувањето на нивните деца во специјално образование е некаква форма на дискриминација, 19,8% од родителите Роми дале афирмативен одговор. Во исто време, 76,4% од нив рекле дека не знаат каде да се пожалат за претрпената дискриминација.

Одговорите на анкетата укажуваат и на проблеми во третманот на децата Роми во редовното образование во Македонија, коишто можат да влијаат врз распоредувањето на децата Роми во специјалното образование. Испитаниците навеле голем број случаи на лош третман или дискриминација од страна на наставниците во редовното образование: 20,4% од родителите изјавиле дека наставниците ги игнорирале нивните деца во класот; 13,4% изјавиле дека нивните деца седат во задните клупи на класот; 5,1% изјавиле дека наставниците ги понижувале нивните деца пред целиот клас; и 2,5% изјавиле дека наставниците физички ги повредиле нивните деца.

Друг важен проблем што може да ги натера децата Роми да бидат склони кон посетување специјално образование е задевањето од нивните соученици: 73,3% од испитаниците потврдиле дека нивните деца биле задевани додека посетувале редовно училиште. Од нив, 32,9% сметаат дека мотивацијата зад ваквото однесување на соучениците се базира на способностите за учење на детето, 50% сметаат дека тоа се базира на сиромаштијата и 17% сметаат дека тоа се базира на етничкото потекло.

Празници во законодавството кои доведуваат до преголема застапеност на децата Роми во специјалното образование

Голем број празници и недостатоци во законодавната рамка што се однесува на специјалното образование во Македонија можат да придонесат за проблемите наведени погоре.

- Противречност во Законот за основно образование (ЗОО) со којшто се утврдува интеграција на учениците со посебни образовни потреби (член 3) и нивната сегрегација во училишта и паралелки за деца со посебни образовни потреби (член 10);
- Системска сегрегација на учениците со посебни образовни потреби во посебни основни училишта и во посебни класови во рамките на редовните основни училишта (член 10 од ЗОО);
- Отсуство на правна дефиниција за „ученици со посебни образовни потреби“;
- Непрецизни прописи за оценување на пречки во физичкиот или психичкиот развој и за работата на комисиите за категоризација;
- Непрецизни прописи за основно образование на ученици со пречки во развојот;
- Двојна и нејасна примена на правилниците за остварување на основното образование на учениците со пречки во развојот и за оценување на посебните потреби на лицата со пречки во физичкиот и психичкиот развој;
- Недостиг на јасни насоки за обезбедување соодветни информации на родителите и постапки за давање информирана согласност;
- Несоодветни алатки за проценка;
- Неуспех да се донесе регулативата за начинот и условите за запишувањето на учениците со посебни образовни потреби во основните училишта, што е пропишана во член 51(2) од Законот за основно образование;
- Нејасни процеси и одговорности за следење, ре-категоризација и префрлување во други класови на деца со посебни образовни потреби и пречки во развојот;
- Воспитна запуштеност (асоцијално однесување) и престапничко поведение се основни за распоредување во образование за деца со посебни образовни потреби, на деца со пречки во психички развој без оглед на евидентно отсуство на физичка или ментална попреченост.

Во согласност со правните обврски на Владата на Македонија да гарантира право на образование за сите деца без дискриминација и горенаведените пропусти во постоечката регулаторна рамка, ЕЦПР и НРЦ Ве повикуваат:

- Да го стопирате сместувањето на деца во училишта за деца со посебни образовни потреби сè до донесувањето или ревидирањето на соодветните регулативи;
- Да донесете законодавство кое налага десегрегација на образовниот систем во Р.Македонија;
- Да развиете сеопфатна јавна политика со конкретни цели, мерки, финансиски средства и утврдена временска рамка за постигнување на инклузивно образование во редовните училишта за сите деца. Исто така, да обезбедите соодветна образовна поддршка за учениците со посебни образовни потреби во рамките на овие училишта;
- Да забраните запишување на деца без пречки во психичкиот развој во училишта и паралелки наменети за деца со пречки во развојот, без оглед на согласноста или барањето од страна на родителите, и да обезбедите можност за родителите да преземат правни мерки против одговорните лица во училиштата кои овозможуваат несоодветно сместување на деца без пречки во развојот во такви училишта;
- Да воведете систем на стимулирачки мерки за редовните училишта коишто прифаќаат деца од училиштата за деца со посебни образовни потреби или паралелки, со цел да го олеснат трансферот на децата во редовните училишта;
- Јасно да ја дефинирате категоријата „ученици со посебни образовни потреби“;

- Да обезбедите таргетирана финансиска поддршка за граѓанските организации да спроведуваат информативни кампањи меѓу родителите Роми, во однос на нивната улога и нивните права како примарни донесувачи на одлуки за образованието на нивните деца, и за придобивките од интеграцијата на нивните деца од училиштата за деца со посебни потреби во редовни училишта;
- Да обезбедите помош за родителите Роми при запишувањето на нивните деца во интегрирани училишта;
- Да обезбедите веродостојно и редовно собирање на десегрегирани податоци по етничка припадност, на ниво на училишта како и, на национално ниво, од страна на надлежните органи во образованието и Државниот завод за статистика, во согласност со националните, европските и меѓународните стандарди за заштита на податоци.